

Kísért a múlt?

„A nagyrozvágyi Meszeske tanyáról / Tarjánig Urbinón át vitt az út, / Kuopiót s Pácint sem elkerülve, / mind csöndesebb tihanyi pihenőkkel.” – szólta a költő, Baranyi Ferenc; üzent tíz esztendeje barátjának, Czinke Ferencnek a *Tarjától Urbinón át* című versében. S immár hat esztendeje annak, hogy 2000. november 29-én Salgótarjánban (el)búcsúztatta képzőművész barátját...

„»Legszebb esélye a harcnak, / hogy az ember belehalhat« – írtam csaknem húsz évvel ezelőtt egy versben, amelyet Czinke Ferenc ajánlottam. És ő, íme, élt is az eséllyel: belehalt a harcba. Olyan emberek, akik a jobbért, az emberibbért való küzdelmet választják életformául, hamarabb kopnak el. Azok viszont, akiknek teljesen közömbös a nemzet, a haza vagy akár csak a másik ember sorsa is, rendszerint tovább élnek. Nem vesznek a szívükre semmit, így a szívük kevésbé károsodik azokénál, akik a létért való küzdelem ritka szüneteiben is a létminőség javításán fáradoznak. Tisztító hangzatokkal, bensőnket szépítő képzőművészeti alkotásokkal, emberebbé ígéző igékkel. Feri ezek közé tartozott. [...]”

Czinke Ferenc 80. születésnapján ismét az életmű méltatása kerül előtérbe; az értékelés, az életpálya „átvilágítása” még várat magára. A kortársak, sorstársak, de a pályatársak sem tartják még időszerűnek, hogy egy letisztult kép táruljon elénk, emberi gyarlóságaitól sem kímélve a befogadót.

A művész hagyatéka, az alkotásai – glosszái, novellái, tanulmányai, a *Tihanyi mesék* címmel 1990-ben megjelent (magyar-német nyelvű) mesekönyve – számos, általa tervezett és illusztrált kötetrel együtt velünk él. Velünk élnek grafikái, murális és köztéri munkái. Mindezek megtekinthetők Salgótarjánban, Badacsonyan, Nógrádgárdonyban, Karancslapujtón, Tihanyban, Pácinban, vagy a messzi távolban: Párizsban, Rómában, a finnországi Kuopio-i Kongresszusi Palotában stb.

Még egy kerek évforduló kapcsolódik az idei évhez: Czinke Ferenc ötven esztendeje, 1956-ban végzett a Magyar Képzőművészeti Főiskolán. Szőnyi István, Jakuba János, Marcall György voltak a mesterei. Salgótarján határában, Zagyvarónán rajztanári „katedrát” kapott, de néhány év múlva már felfelé ívelt a pályája, keresett művész volt. Felvállalta a kor kihívásait...

Az egyik legismertebb – Salgótarjánban található – térplasztikáját 1982. április 28-án délután fél háromkor avatták fel a megyeszékhely várossá nyilvánításának 60. évfordulója alkalmából, Zagyvapálfalva határában, a benzinkúttal szemben... A vasból, betonból, fából és üvegből készült mű nagy feltűnést keltett; de kis idő elteltével tudatosították a közönséggel, hogy ez az alkotás „valóban magába sűríti mindazt a gondolati tartalmat, amelyet a nagy hagyományú munkástelepülés múltjával, minden napi létével kifejez”.

A megyei napilap is méltatta: „...az impozáns térplasztika alkotója Czinke Ferenc grafikus, SZOT és Munkácsy díjas érdemesművész, aki – mint a megyeszékhelyen élő alkotó, Salgótarján díszpolgára – nagy megtiszteltetésnek érzi a megbízást.

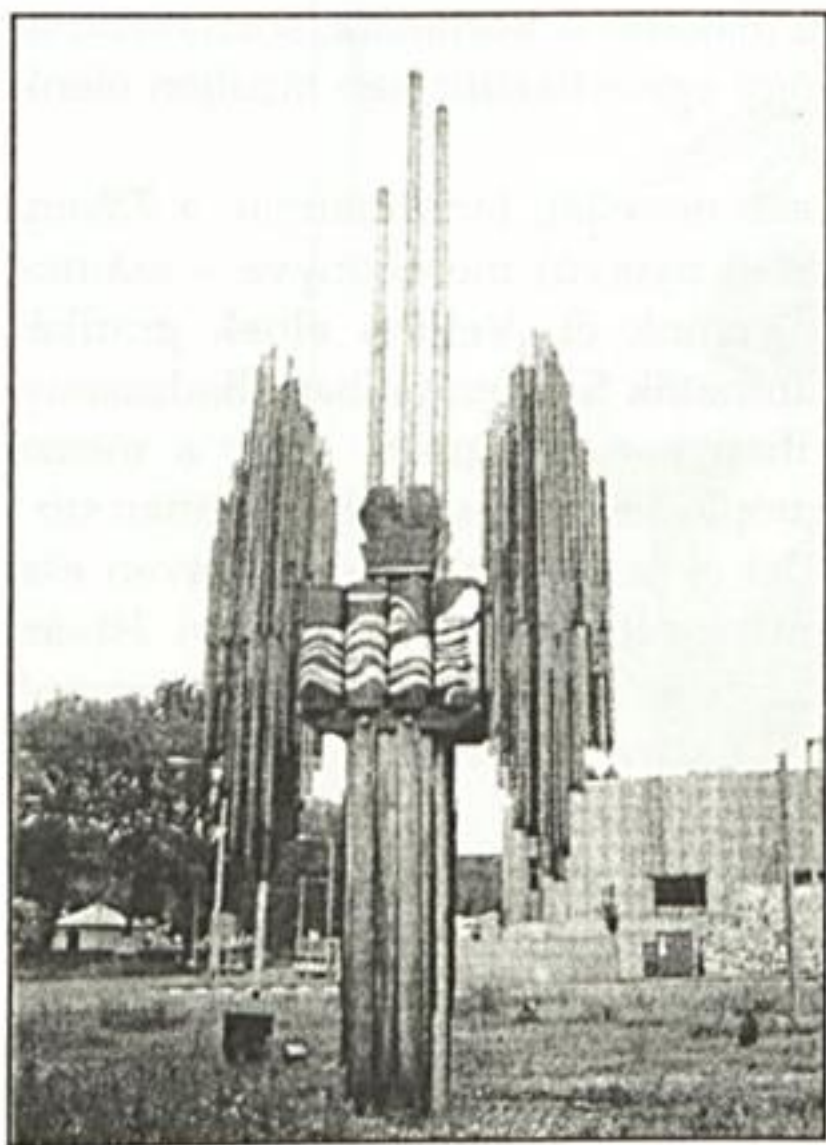
- Korszerű, a világ mai esztétikai állapotával szinkronban levő térplasztikát kívántam – fejtegeti álláspontját. – Grafikus vagyok, de reneszánszát érzem a természetnek, ahol elmosódnak a műfaji határok. A képcsínálás nem elég. Hitem, hogy a ma élő művészeknek kerítést, kaput, házat, árucsomagolást, oklevelet, bútort – mindent kell terveznie, s mindenben a művészi tökélyt kell adnia, általa igényessé tenni az emberiséget a szépen tartalmas életre.

- Milyen jelenségek készítetik az ilyen vélekedésre?

- Az élet, a változás, a fejlődés jelenségei. Az esztétika demokratizálódása, kiszélesedése, a környezet lép fel azzal az igénnyel, hogy a művész, ha valóban az, ne zárkózzon be saját, egyetlen műfajába. A mai művészeknek sok mindenhez kell értenie, reagálnia kell környezetének alakulására, szükségleteire.”

Czinke Ferenc valóban sokoldalú volt. Nem véletlen, hogy Kugel Tiborné, a(z akkori) városi tanács elnökhelyettesének ötlete nyomán ráesett a választás, és Czinke Ferenc eleget tett a felkérésnek...

Akkoriban úgy gondolták, hogy megszületett Salgótarján jelképe: „...melynek tartószerkezetének vasgerince a fiatal VEGYÉPSZER gyáregységéből került ki. A térplasztika »szárnyai« orgonasíp-rendszerükkel a repülést juttatják eszünkbe. A Salgótarjáni Kohászati Üzemek DEXION-Salgó elemeiből készültek. De felhasználta a művész a Salgótarjáni Vasöntöde és Tűzhelygyár, a Síküvegyár, a karancslapujtói Agrofa termékeinek anyagát s a legrégebb múltú iparág, a szénbányászat szimbóluma, a csákány is fontos szerepet kapott.”

- Ezek így együtt üzennek – jegyezte meg az avatás után a művész. - Az anyagok, a tárgyak összefüggései adják a mű dimenzióját, válnak az igazság, a leélt múlt, a jelen alkotóelemeivé.

„A mű megszületését magukénak érzik a város üzemei.” Ezt szintén a megyei napilap adta hírül, jelezve, hogy „...a Városgazdálkodási Vállalat kommunista műszak keretében rendezte a környezetet, a posztamens kikövezésére a salgói bányából egészséges bazaltköveket szállítottak. A csodálatos sziklák Salgótarján testvérvárosait szimbolizálják: Kemerovót, Besztercebányát, Vantaat, valamint az elkövetkező negyediket. Az ÉMÁSZ az emlékmű világitását oldotta meg.”

Majd folytatódott a műelemzés: „...A faszlopkötegek a bányászcsákányokkal a leélt múlt, a gyökerek – mondja Czinke

Ferenc. - Ebből kovácsolódott és gyöngyöződött ki Salgótarján igazi várossá, iparával megszülvén a teremtő munkásosztályt. Emlékművem az érkező köszöntése, és gesztus a búcsúzóknak.”

Avató beszédet dr. Fancsik János országgyűlési képviselő, a Madzsar József Kórház osztályvezető főorvosa mondott.

Fancsik János később a *Palócföldben* [1982/6.: 24. o.] *Köszöntés és játéklehetőség* címmel töprengett tovább: „A műfaji meghatározás, a szakmai értékítélet, a teljesítmény minősítése a szakemberek dolga. [...] Üveget gyártani valószínűleg lehetne egy ormótlan csarnokban, a benzintöltés is elintézhető bármilyen külső megjelenésű kútnál, a lakóház, vagy a középület elsődleges funkciója ugyancsak nem a külső megjelenés. A városba érkezőt köszönhetnénk egy festett tábla odahelyezésével és a játszótereknek is meg vannak a sablonos elemeik. Nem közömbös azonban, hogy milyen az az épített környezet, amelyet magunknak teremtünk, amely egész életünkben körülvesz bennünket. Ahol játszunk, dolgozunk, szórakozunk: ahol élünk. Az ember maga formálja környezetét. Jól vagy rosszul. Igényesen vagy igénytelenül. A környezetével is kifejezi önmagát.”

Czinke Ferenc 12 méter magas monumentális térplasztikája 1990-ben már megroggyant, kikezdte az idő: „...a XX. századi »életfája«, a kelet-európai országokban végbemenő átalakulással, felszabadulással egyidőben »kiszárad(t)«. Ily' szemléletesen művész aligha ábrázolta egy rendszer szétesését. Czinke kompozíciója is szemünk láttára hullik alkotó elemeire – a szocializmus utolsó stációjaként.” [Polgár, 1990. július: 2. o.]

Másfél évvel később *Kinek a bizonyítványa – Rozsda marja, nem ragyog...* címmel Csongrády Béla emelte fel szavát a rogyadozó műért a megyei napilap [Új Nógrád, 1991. október 12.: 5. o.] hasábjain:

„Nem is oly régen avatták: nagy csinnadrattával, ahogyan egy neves művész közösségi témájú művének annak idején kijárt. Mint általában a köztéri alkotások, ez sem aratott egyértelműen tetszést. A vita azonban két dolog miatt cifrább volt a szokottnál, s a vélemények nem csupán ízlésalapon differenciálódtak. Akik szimpatizáltak Czinke Ferenc művészetével, azok általában egyetértően regisztrálták, hogy kapott egy ilyen látványos megbízást. Mások azt is kétségbe vonták, hogy festőművész, grafikus létére jogosult volt elkészíteni egy, a szűkebb szakmai kompetenciáját meghaladó munkát.

Valójában a mai napig nem dőlt el, milyen műfajú »építmény« került a város déli határára. A legtöbben csak úgy egyszerűen szobornak nevezik, pedig nem az. A művész plasztikának, amolyan kollázsnak titulálja, s ez már jobban megfelel a látottaknak. Valójában azonban egy szimbólumról van szó, amely a város termelvényeit hivatott egy művészi kompozíció által megjeleníteni, ha úgy tetszik hirdetni, reklámozni. [...]

És mi a helyzet ma? Rozsdásodik, egyre csúnyul, s úgy látszik senkit nem érdekel. Hovatovább szégyellni kell az idelátogatók előtt, nem hogy büszkélkedni vele. A művész szerint a város úgy vette át a Lektorátustól jegyzőkönyvileg, hogy megőrzi állagát. Nem kellene hozzá más, mint néhány doboz, pár liternyi festék. Ez pedig még valamennyi, egykoron szebb napokat látott nagyüzemünkben is fellelhető volna. A folyamatos regenerálásra azért is szükség lenne, mert a szerkezet váza nagyon erős, a szibériai fagyokat is kalkulálva készült, s tönkremenni nem fog egyhamar, ha esztétikailag kifogásolható is. Még rágondolni is rossz, hogy valakinek vagy valakiknek az alkotó lejárata lenne a célja? Az irigység állna ily módon bosszút? [...] Mégis többről van itt szó, mint csupán Czinke Ferenc tudatosan vagy véletlenül megtépázott nimbuszáról...”

Kínos pillanatok voltak, s talán néhányan, a hatalom bástyáin lelkipurdalást is érez(het)tek. Valaki(k) úgy döntöttek, hogy megmentik... Felújították, restaurálták.

A megyei napilap erről is beszámolt. Címlapsztori volt a *Történet arról, hogyan zuhanunk a magas művészszférából az alacsony bóvliba* címmel [Nógrád megyei Hírlap, 1994. október 13.: 1., 3. o.]:

„Egy pillanatra elvakít az ezüstsűrke felületről visszaverődő napfény. Másképp fel sem tűnne az a köztéri szobor vagy inkább térplasztika Salgótarján déli kapujában, a síküveggyár mellett, amely Czinke Ferenc tervei alapján készült, s a megyeszékhely iparszerkezetét jelképezi. Bár nem tudom, most éppen milyen név illetné meg a felújítva díszelgő alkotást.

A térplasztika végül is ugyanaz, mint tizenkét éve, amikor a művész megálmodta. [...] azaz mégsem egészen. Ugyanis a 21-es főút felőli oldalon, az ezüstsűrke építményen öklömnyi betűkkel ott hivalkodik a felirat: DEXION KFT., Budapest.

Tudom drágák a hirdetőhelyek, s azt is, hogy manapság minden eladó, kiadó. No, de éppen egy műalkotás »avanzsáljon« hirdetőhelyé? Ennyire szegény az eklézsia a városi önkormányzatnál?

Vajon ki adta el reklámhelynek – ha egyáltalán eladta valaki?

– Mit szól ehhez Czinke Ferenc?

– A felújításról tudok, arról azonban nem, hogy bárki hirdetőtáblának használná az alkotást...”

Nem meglepő, hogy az önkormányzat akkori jegyzője, Oravecz Péter, de a művelődési bizottság vezetője, Kun Zsuzsa sem tudott a kompozíció új szerepéről. A jegyző nem titkolta, hogy a képviselőtestület a felújításról döntött, a reklámfunkció nem jogszerű. – Aztán kiderült, hogy mégis az...

Lukácsovics András, a Dexion Kft. budapesti kirendeltségének vezetője elárulta: „...a cég éppen azon a szobron hívja fel termékére a figyelmet, amelynek ők adták a rozsdamentes anyagot. [...] Végül Sándor Zoltán, a művelődési osztály munkatársa világította meg az ügy homályos hátterét. Elmondta, hogy a felújítás az önkormányzatnak 7–800 ezer forintjába került volna. Ugyanakkor a Dexion Kft. jóvoltából csak a munkadíjat – mintegy 200 ezer forintot – kellett a városnak megfizetnie. A cég ennek fejébe kapta a reklámhelyet.

Sándor Zoltán szerint Czinke Ferenc tudott az alkotás megváltozott szerepéről. [...] a kérdés az volt, hogy lebontsuk-e, vagy megmentjük az alkotást. Nos, csak így tudtuk megmenteni. A város iparszerkezetét jelképező alkotás jellegétől pedig talán nem annyira idegen a rajta lévő felirat.”

A mű még a helyén van, a szocialista ipar – s a reklámfelirat – már a múlté. Egy-egy kiüresedett gyárépület még hirdeti az egykor volt szocialista város iparszerkezetét. Az ezüstsűrke felületről visszaverődő fény – Salgótarján déli kapujában – csalóka. A szemlélet – az még a régi.

Kísért a múlt?

Fancsik doktor írta az említett köszöntőjében, anno, tizennégy esztendeje, hogy „az a kisgyerek, aki építési törmelékek között tölti gyermekkorát, felnőttként aligha igényli majd Arany János verseit, és nem vágyik meglátni Szőnyi István képeit...” – Czinke Ferenc jelképeit. A rendszerváltozás tizenhat esztendeje alatt kiüresedő megyeszékhely, a kultúra zárt kapui, a drogdiszkókba száműzött ifjúság, a várost övező kolóniákban tetten érhető nyomor, nem a felemelkedést jelzik...

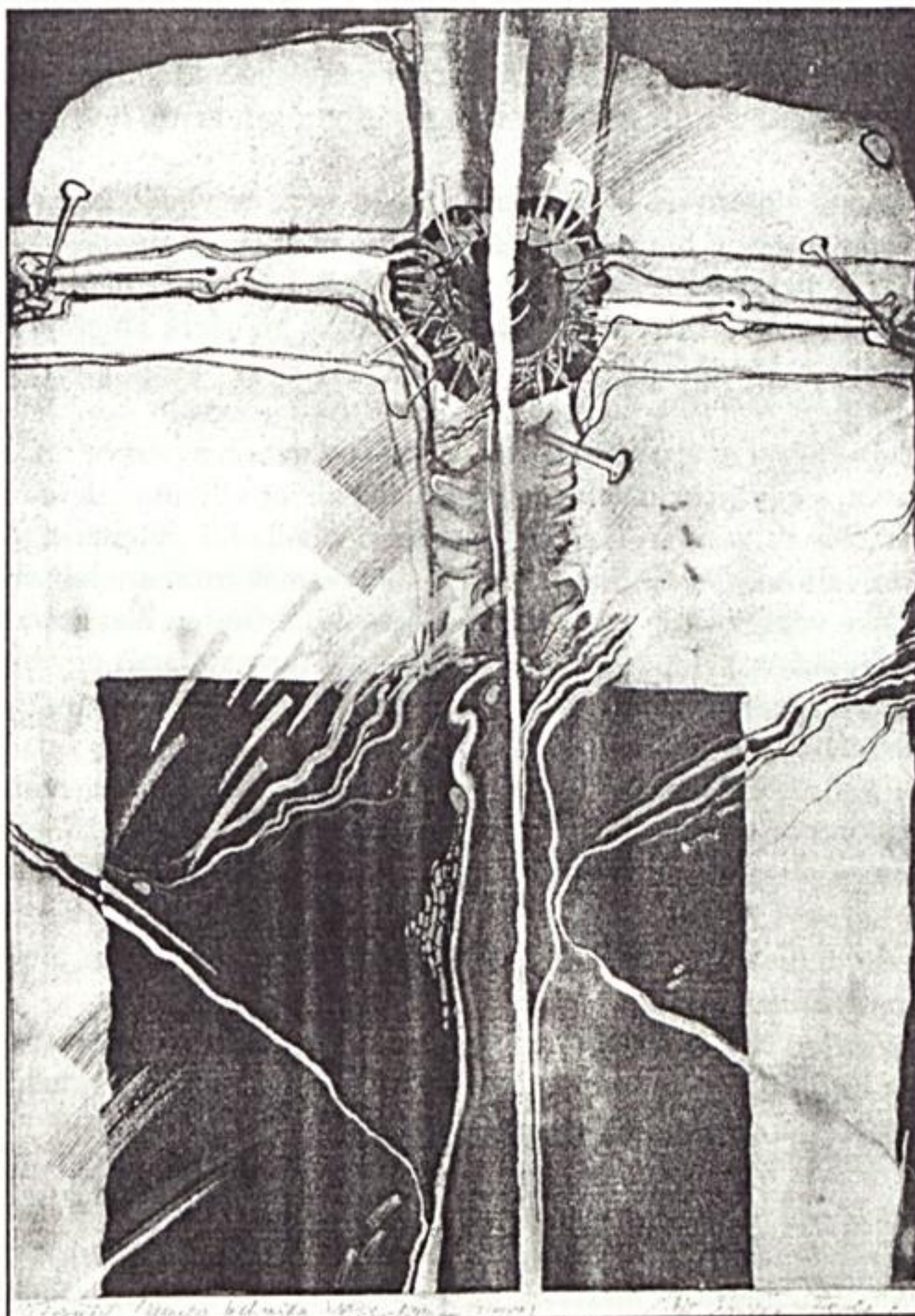
Azt még lehet, hogy az elmúlt másfél évtizedben felnőtt generáció tagjai tudják, hogy ki volt Arany János, de Czinke Ferencre emlékeznek-e, vagy elfeledték már? – Ő itt élt közöttünk.

Ismerjük...? Kortársai még emlékeznek, emlékeztetnek – önmaguk múltját is szebbé téve ezáltal. Ám a letisztult kép még homályba vész...

Radnóti Miklós írja *Naptár – December* című versében: „Délben ezüst telihold / a nap és csak sejlik az égen. / Köd száll, lomha madár. / Éjjel a hó esik és / angyal suhog át a sötétben. / Nesztelenül közelít, / mély havon át a halál.”

Alkotóperiódusa végén Czinkét Radnóti is megigézte.

Jön a tél, lassan december lesz...

Czinke Ferenc: Feszület